

Атамирзаев Иброхим Хакимович

катта уцитувчи

Наманган Давлат университети

Нуриддинов Хумоюн Эрйигит ўғли

талаба

Наманган Давлат университети

Турдалиев Хусниддин Ҳасанбой ўғли

талаба

Наманган Давлат университети

ҲУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИДА ЁШЛАР ҲУҚУҚИЙ ТАРБИЯСИ ВА ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ(ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ МИСОЛИДА)

Ҳозирги даврда ўсиб келаётган авлоднинг муаммоларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва шу асосда уларнинг ечимини топиш эҳтиёжи тобора ортиб бормоқда. Ёшлар жамият ҳаётининг муҳим субъекта эканлиги боне, уларнинг ижтимоий сифатларини жамиятнинг шакл шамойилига қараб тавсифлаш мумкин. Бу ўринда ёшлар таркибида ўқувчи ва талабалар алоҳида кўзга ташланади, уларнинг ижтимоий ҳолати ёки эгаллаётган касблари билан тавсифланади. Ёшларга дойр сиёсат йўналиши бир қанча ривожланган давлатларда ХХ аернинг 60-70 йилларида мустақил соҳа сифатида шаклланди.

1985 йил БМТ Бош Ассамблеяси томонидан “самарали ёшлар сиёсатини шакллан- тиришнинг асосий қоидалари тўғрисида”[1] резолюция қабул қилинганидан сўнг бу масала янада долзарб аҳамият касб этди. Ҳар бир мамлакатда ўзига хос, давлат қурилиши ва бошқарув тизимига мос равишда ёшлар сиёсати юритишнинг турли механизмлари қарор топа бошлади.

Масалан Германияда “Оила қариялар, ёшлар ва спорт вазирлиги” ёшларга ўз муаммоларини ўзлари ҳал қилишлари учун шарт-шароитлар яратиб бериш, ижтимоий қафолатларни таъминлаш билан шуғулланади.

Швецияда давлат бошқарувининг бошқача усули - ёшлар ишлари бўйича Давлат Кенгаши фаолият кўрсатади. Кенгаш фаолиятида тент равишда мамлакатдаги мавжуд турли ёшлар ташкилотлари, парламент фракциялари, ҳукумат вакиллари, диний жамоалар иштироки кўзда тутилган.

Бугунги кунда хорижий мамлакатларда “ёшлар” тушунчаси фақатгина ёш доирасидан келиб чиқмай, балки маълум хусусиятлар, турли жихатлар ва ёндашувлардан келиб чиқиб аниқланади. Англия ва Голландияда ёшлар алоҳида гуруҳга ажратиб олинмайди, болалар билан бирлаштириб, 0-25 ёшдаги инсонлар доираси билан белгиланади. Испанияда ёшлар аҳолининг 14-30 ёшдаги қисмини ўз ичига олади. Люксембургга ёшлар 15-25 ёшлиларни камраб олган бўлса, АҚШ ва Японияда ёш бўйича чегара 13-14 ёшдан то 29-30 ёшгача белгиланади. Россиянинг амалдаги қонунчилигига мувофиқ ёшлар -14 дан 30 ёшгача бўлган фуқаролар ҳисобланса, Болгарияда 15 ёшдан 29 ёшгача, Финляндияда эса 29 ёшгача бўлган барча шахслар ёшлар тоифасига тааллуқли эканлиги қайд этилади.

Айнан мазкур ёшлар сиёсати тўғрисидаги қонунлар марказий Осиё мамлакатлари яъни Қозоғистонда 1999 йилда “Қозоғистон Республикасининг ёшларга оид давлат сиёсати концепцияси[2]”, 2004 йилда “Қозоғистон Республикасининг ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинган. Мазкур қонун 20 моддадан иборат. Қирғизистонда эса ёшларга оид давлат сиёсати ёки умуман ёшлар қафолатлари масаласи қонун шаклида қабул қилинмаган ва амалга оширилмаган бўлса-да, 2000 йилда ўн йилга мўлжаллаган “Жаштык” дастури қабул қилинган. 2006 йилда мамлакат Президенти томонидан “Қырғызстан жаштары” дастури имзоланган.[3] Тожикистонда эса 1992 йилда “Тожикистон Республикасининг ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги [4] Қонуни қабул қилинган. Мазкур ҳужжат 28 моддадан иборат бўлиб, унда Тожикистон Республикасининг ёшларга оид давлат сиёсати масалалари ҳал этилган. Туркменистонда

ёшларга оид давлат сиёсати ёки умуман ёшлар кафолатлари масаладари қонун шаклда қабул қилинмаган.

Ўзбекистонда эса (ёш фуқаролар) — ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар ҳисобга олинади. Мамлакатимиз аҳолисининг 35 фоизи 16 ёшгача бўлган болалар, 62 фоиздан зиёдрогини эса 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади.

Мамлакатимизда ёш авлодни тарбиялаш борасида улкан ишлар амалга оширилмоқда. Зеро, юртимизнинг келажақда жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаши ўсиб келаётган фарзандлар салоҳиятига, уларнинг маънавий ва жисмоний камолотига боғлиқдир. Бу борада давлат ва жамият ёшларнинг юксак маънавиятли, билимли ва жисмоний соғлом бўлиб шаклланишлари учун кенг чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириб келмоқда.

Ёшлар тарбияси тизимида, айниқса, уларнинг маънавий, ҳуқуқий ва гоёвий тарбияси ўзига хос ўрин эгаллайди. 1991 йил 20 ноябрда «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилингани, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти томонидан 1993 йил 4 мартда таъсис этилган дастлабки орден «Соғлом авлод учун» деб номланиши, 1992 йилда ёшларнинг ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳуқуқнинг инсонпарвар нормаларини ўзида жамлаган «Бола ҳуқуқлари тўғрисида»ги Конвенциянинг парламентимиз томонидан ратификация қилингани ҳам республикада ёшлар масаласига бўлган эътибор даражасини кўрсатади.

Ёшлар ҳуқуқларининг ҳимояси ва болаликни муҳофаза қилиш доирасидаги уни ҳуқуқий мустаҳкамловчи ёхуд аниқлаштирувчи давлат сиёсатининг амалга оширилиш асослари узоқ муддатга мўлжалланган махсус ижтимоий дастурларни ишлаб чиқиш ёрдамида ҳам амалга оширилмоқда.

Давлатимизнинг ёш авлодга оид ижтимоий йўналтирилган давлат сиёсатининг қонуний ва мантиқий давоми бўлиб, ўтган йиллар давомида эълон қилинган “Она ва бола”(2001 й), “Ёшлар”(2008 й), “Баркамол авлод йили”(2010 й), “Соғлом бола йили”(2014 й.), “Соғлом она ва бола йили”(2016 й.) га ҳамоҳанг ва уларнинг юксак гоёларини амалга оширишга хизмат қилади.

Айнан давлатимизда мустақиллик йилларида ёшлар сиёсати га оид мустаҳкам ҳуқуқий асос яратилди: 1991 йил 20 ноябрда «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонуни, 1992 йил қабул қилинган 2015 йил 5 сентябрдан янги таҳрири кучга кирган «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги қонуни, 1997 йил 29 августда қабул қилинган “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”, 1997 йил 29 августда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 29 августдаги “Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони, “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги қонуни (2008 йилнинг 8 январидан кучга кирган), “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни, «Четгилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори (2012 йил 10 декабрда қабул қилинган), «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори (2014 йил 6 феврал) ва қатор қонун ва қонун ҳужжатларини келтиришимиз мумкин.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида ҳар томонлама етук баркамол авлодни вояга етказиш, ёшларнинг замонавий билим ҳамда касб-ҳунар соҳиби бўлиши, жамият ҳаётида муносиб ўрин эгаллаши учун қулай шарт-шароитлар яратилди.

Мамлакатимизда жорий этилган миллий таълим моделининг ўзига хос хусусияти, ўқувчиларнинг 9 йиллик умумтаълим мактабларидаги ўқиш ҳамда 3 йиллик умумтаълим фанлари билан биргаликда меҳнат бозори талабларига жавоб берадиган 2-3 та махсус касб берувчи касб-ҳунар коллежлари ва олий ўқув юртига тайёрлайдиган академик лицейларда таълим олишида кўринади.

Ўзбекистонда ҳар Йили таълим жараёнини ислоҳ этиш ва янгилаш учун сарфланаётган маблағлар ялпи ички маҳсулотнинг 10-12 фоизини ташкил этиб, давлат бюджета ҳаражатларининг 35 фоизи, ижтимоий соҳага йўналтирилмоқда.

2016 йилнинг 14 сентябрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг Шавкат Мирзиёев томонидан имзоланган “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни [5] ҳам бу борадаги эзгу ишларнинг мантиқий давоми бўлди. Мазкур Қонун Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси томонидан 2016 йил 12 августда қабул қилинган. Узбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенат томонидан 2016 йил 24 августда маъқулланган.

“Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Қонун 4 та боб, 33 моддадан иборат ёшларга оид давлат сиёсати соҳасидаги амалдаги қонун ҳужжатларини янада такомиллаштиришни кўзда тутди.

Мазкур қонун бугун ёшларни ҳар томонлама баркамол инсон бўлиб камол топишларида дастурий мезон бўлиб хизмат қилмоқда.

Чунки Узбекистон эртанги куни ёшларимизни ҳар томонлама етук мутахассис бўлиб, юрт тақдирини ўзини тақдири билан чамбарчас боғлай оладиган фидоий ёшлар меҳнати билан гавдаланади.

Шунинг баробарида олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида аҳоли ва тадбиркорларни ўйлантираётган долзарб масалаларни ҳар томонлама ўрганиш, амалдаги қонунчилик, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва илғор хорижий тажрибани таҳлил қилиш, шунингдек кенг жамоатчилик муҳокамаси натижасида ишлаб чиқилган ҳамда қуйидагиларни назарда тутадиган 2017 — 2021 йилларда Узбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси Узбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда “Узбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланди.

Мазкур Фармон ҳам ўз ўрнида ёшлар тарбияси ва уларнинг эртанги куни учун Янги Узбекистонда қўлай имкониятлар яратиш борасидаги муҳим қадам ҳисобланади.

Мамлакаимизда “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш Йили” Давлат дастурининг ижросини таъминлаш мақсадида Узбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сената ҳузурида Ёшлар парламентини ташкил этиш бўйича Сенат Кенгаши қарори, Ёшлар парламенти Низоми ва Ёшлар парламентини ташкил этиш ҳамда фаолияти самарадорлигини таъминлаш бўйича чора-тадбирлар дастури лойиҳалари ишлаб чиқилиши ёшларимизни ҳуқуқий фаоллигини оширишдаги амалий ишларимизни давоми дея айта оламиз.

Ушбу лойиҳага кўра, Ёшлар парламенти аъзолари Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги турли йўналишларда фаолият олиб бораётган ташаббускор, юксак маънавиятли, мустақил фикрловчи, қатъий ҳаётий нуқтаи назарга, кенг дунёқараш ва чуқур билим ҳамда лидерлик салоҳиятига эга 18-30 ёш бўлган фуқаролар орасидан гендер тенглик таъминланган ва жисмоний имконияти чекланган ёшларни ҳам жалб қилган ҳолда жами 100 нафар этиб шакллантирилди.

Ёшлар парламентининг раиси Сенатнинг Ёшлар, маданият ва спорт масалалари қўмитаси тавсиясига кўра Ёшлар парламентининг ялпи мажлисида аъзолар томонидан сайланди.

Ёшлар парламентида қуйидаги комиссиялар фаолият олиб боради:

- Илм-фан, маданият ва туризм масалалари комиссияси;
- Спорт, соғлом турмуш, ижтимоий масалалар ва экология комиссияси;
- Компьютер технологиялари, инновацион гоялар, стартаплар ва агрокластер масалалари комиссияси;
- Китобхонликни кенг тарғиб қилиш ва қонунчилик масалалари комиссияси;
- Бандлик ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш масалалари комиссияси;
- Гендер тенглик масалалари комиссияси.

Ёшлар парламенти аъзолари қонун лойиҳалари муҳокамаларида иштирок этиши, белгиланган мақсад ва вазифалари ҳамда йўналишларидан келиб чиқиб конференция, давра суҳбати, семинар, ҳудудлардаги ёшлар билан учрашув ва бошқа тадбирлар ташкил этилиши, ёшлар парламентининг ҳар бир аъзоси ўзи истиқомат қиладиган ҳудуд ёшларига тегишли муаммоларини ўрганиб, сабабларини аниқлаб, уни ёшлар ўртасида муҳокама қилиши, ёшлар парламенти ёшларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг муаммоларини парламент минбарига олиб чиқиши, қонун ижодкорлигида ёшларнинг иштирокини таъминлаши, бўлғуси Сенат аъзолари ҳамда сиёсатчиларни тайёрлаши, ёшларни улкан мақсад ва аниқ лойиҳаларга йўналтириб бориш каби вазифаларни бажариши

ўйлаймизки, фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида ёшлар ҳуқуқий тарбияси ва ҳуқуқий таълимини ривожлантириш масалалари қаратилаётган катта эътибор ва ёшларимизга ишонч ва улкан масъулият юклайди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Тангиров Л. “Ёшлар сиёсат субъекта: бандлик муаммоси” номзодлик диссертацияси. Автореферат. -Т: 2001.
2. Распоряжение Президента Республики Казахстан от 28 августа 1999 года №73 “О Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан”.
3. Шермухамедова, Н. А. "ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА И СОТРУДНИЧЕСТВО С КАЗАХСТАНОМ." П26 Первый Президент Республики Казахстан–Елбасы: стратегия государственного управления и феномен лидерства: сборник (2018): 38.
4. Абдуллаева, Н. (2023). Эффективные методы организации научной деятельности студентов. in Library, 22(2), 113-125. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/21747>
5. Shermuhamedova, Niginahon. "Научный поиск как творческий процесс." Proceedings of the XXII World Congress of Philosophy. Vol. 53. 2008.
6. Кыргызстан жаштары 2006-2008 йиллага мўлжалланган Миллий дастури.
4. Закона Республики Таджикистан О государственной молодежной политике. С.5.
5. «Халқ сўзи» газетасининг 2016 йил 15 сентябрдаги 182 (6617)-сони.
7. «Халқ сўзи» газетасининг 2016 йил 15 сентябрдаги 182 (6617)-сони.
8. Нишанова, О. (2023). Научно-теоретические концепции, направленные на изучение этнокультуры, in Library, 7(1), 1-22. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/21924>